

Asia: VN/20721/2023

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi työttömyysturvalain ja eräiden muiden lakien muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

Lausuttavaa palkansaajan työssäoloehdon pidentämistä koskevasta muutoksesta? (TTL 5 luku)

SOSTE ei kannata työssäoloehdon pidentämistä. Se on leikkaus, joka rajaa sitä joukkoa, joka pääsee ansiopäivärahan ja peruspäivärahan piiriin. Päinvastoin näemme toivottavampana, että järjestelmää kehitettäisiin siihen suuntaan, että lyhyempikin työssäkäynti tuottaisi oikeuden ansiosidonnaiseen turvaan niin, että saadun turvan taso nousisi, kunnes se nykyisen kestoisen työssäoloehdon täytyessä tuottaisi nykyisentasoisen ansioturvan.

Työssäoloehdon pidentäminen vaikuttaa myös palkkatuettuun työhön. Palkkatukityö on monelle haavoittuvammassa olevalle työnhakijalle ainoa väylä työllistyä ja ensimmäinen askel kohti avoimia työmarkkinoita. Nykyisin palkkatukityöstä työssäoloehto kerryttäväksi hyväksytään 75 prosenttia, eli 26 kalenteriviikon mittaisen työssäoloehdon voi täyttää kahdeksan kuukauden palkkatukijaksolla. Nykyistä pidempi 12 kuukauden työssäoloehto edellyttäisi esityksen mukaan 16 kuukauden palkkatukijaksoa työssäoloehdon täyttämiseksi. Heinäkuussa 2023 voimaan tulleen palkkatukiuudistuksen myötä palkkatukijakson enimmäiskesto on 10 kk. SOSTE esittää, että mikäli työssäoloehto pidennetään, palkkatuetun työn osalta tehtäisiin poikkeussääntö siten, ettei pidennys koskisi palkkatuettua työtä.

Lausuttavaa palkansaajan työssäoloehdon kertymistä koskevista muutoksista? (TTL 5 luku ja asetusmuutokset)

SOSTE näkee, että työssäoloehdon tuloperustaiseksi muuttamisessa on myönteistä tavoitteet selkeyden lisäämisestä, tulorekisterin paremmasta hyödyntämisestä ja työnantajien hallinnollisen taakan keventämisestä. On myönteistä, että järjestelmää kehitetään selkeämmäksi ja paremmin muuttavan työelämän huomioivaksi. Muutosten lähtökohtana ei kuitenkaan saisi olla, että niillä tavoitellaan säästöjä ihmisten tukia leikkaamalla.

On myönteistä, että työssäoloehto täyttyy tuloperusteisessa mallissa osalla työntekijöistä aiempaa helpommin. Osalla työssäoloehdon kertyminen kuitenkin heikkenisi ja ansiopäiväraha jäisi nykyistä matalammaksi. On huolestuttavaa, että muutoksen kärsijöiksi jäisivät ne, jotka muutenkin ovat heikoimmassa työmarkkina-asemassa rikkonaisen työuran ja pienen palkan takia.

Lausuttavaa ansiopäivärahan perusteena olevan palkan määrittelystä? (TTL 6 luku ja asetusmuutokset)

-

Lausuttavaa TTL 5 ja 6 luvun muutosten vaikutuksesta työttömyysetuuden maksamisen työvoimapolitiittisiin edellytyksiin? (TTL 2 ja 2 a luku sekä 14 luvun 1 c §)

-

Lausuttavaa työttömyysetuuden sovittelun suojaosasta luopumisesta? (TTL 4 luku)

SOSTE ei kannata työttömyysturvan suojaosasta luopumista. Suojaosa on tärkeä erityisesti ihmisille, jotka pystyvät työskentelevään vain pieniä määriä tai joille ei ole tarjolla kuin lyhyitä työkeikkoja. Se kannustaa ottamaan pieniäkin työpätkiä vastaan, mikä voi tulevaisuudessa johtaa parempiin työmahdollisuuksiin. Suojaosat auttavat myös siinä, että ihmiset eivät niin usein päädy viimesijaisen toimeentulotuen byrokraloukkuun.

Esimerkiksi vammaisille ihmisille on suojaosan myötä ollut kannattavaa tehdä pieniä työkeikkoja. Vammaisten ihmisten kokema rekrytointisyrjintä on yleistä ja heidän on vaikea päästä työmarkkinoille. Lyhyiden työkeikkojen avulla heidän ollut mahdollista saada jalkaa oven väliin ja mahdollisesti tulevaisuudessa löytää kokoaikaisempi työsuhde. Suojaosan poistaminen ei rohkaise tekemään työtä ja saamaan sitä kautta työkokemusta.

Lausuttavaa lapsikorotusten poistamisesta? (TTL 6 ja 7 luku)

SOSTE vastustaa lapsikorotusten poistamista. Tutkijat ovat arvioineet lapsikorotusten olevan kustannustehokkain tapa vähentää lapsiköyhyyttä sosiaaliturvan avulla. Niistä leikkaamalla taas saadaan pienimmällä säästöllä kasvatettua eniten lapsiköyhyyttä. Tutkimukset ovat osoittanut, että perheen köyhyys voi aiheuttaa nuorelle pitkälle hänen tulevaisuuteensa vaikuttavia vaikeuksia. Näin perheiden tämänhetkiset toimeentulo-ongelmat aiheuttavat myös yhteiskunnalle kuluja pitkälle tulevaisuuteen.

Suomi on sitoutunut lapsiköyhyyden vähentämiseen osana Euroopan sosiaalisten oikeuksien pilaria. Suomen tavoitteena on vähentää köyhyys- tai syrjäytymisriskissä olevien määrää 100 000:lla vuoteen 2030 mennessä, määrästä kolmasosan on oltava lapsia. Tämän tavoitteen vastaisia päätöksiä ei tule tehdä ja lapsikorotusten poistosta tulee luopua.

Työttömyysturvan lapsikorotusten poistamisesta kertyvä säästö on luvattu uudelleen kohdentaa lapsiperheille. Lapsilisiin tuleekin korotuksia, mutta ne eivät kohdistu niille, joilta lapsikorotukset leikataan, vaan kaikille lapsilisän saajille, myös hyvätuloisille. Lapsilisien korotukset ovat myös suuruusluokaltaan murto-osa lapsikorotusten tasosta.

Lausuttavaa omavastuuajan pidentämisestä? (TTL 5 ja 7 luku)

SOSTE ei kannata omavastuuajan pidentämistä. Se on leikkaus, joka lisää työttömyysturvaan kohdistuvien kumuloituvien leikkausten vaikutuksia ihmisille. Omavastuuajaa on lainsäädännössä muutettu useaan otteeseen. Aktiivimallin myötä omavastuupäivien määrää laskettiin seitsemästä viiteen. Tätä ennen seitsemään päivään korotettu omavastuuajaa ehti kuitenkin olla voimassa vain vuoden 2017. Omavastuuajan jatkuva muuttaminen ei tue pitkäjänteistä työllisyyspolitiikkaa.

Lausuttavaa esityksen taloudellisista ja kansalaisvaikutuksista (ml. vaikutukset julkiseen talouteen, työllisyyteen ja kuntiin)?

Esitettyjen toimien arvioidaan vahvistavan työllisyyttä, arviolta noin 20 000 henkilöllä. Talouden suhdanne ja työllisyystilanne ovat kuitenkin heikkenemään päin, mikä vaikeuttaa työllisyystavoitteen saavuttamista. Sille suurimmalle osalle työttömistä, joka ei töihin pääse, seurauksena on vain toimeentulon heikennyksiä. Heinäkuussa 2023 työttömiä oli 287 700.

Työttömyysturvan tason leikkaukset ja kattavuuden rajaukset kasvattavat köyhyysriskiä. Esityksessä arvioidaan, että leikkausten myötä pienituloisuuteen putoaa noin 7 200 henkilöä. Heistä yli puolet olisi lapsia, noin 3 700. Köyhyyden ja erityisesti lapsiperheköyhyyden lisääminen ei ole inhimillistä, mutta ei myöskään taloudellisesti järkevää. Lapsiperheköyhyys vaikuttaa kielteisesti lapsen hyvinvointiin ja näkyy aikuisuudessa asti.

Ehdotetut leikkaukset myös lisäävät ihmisten tarvetta turvautua pitkäaikaisesti viimesijaiseksi etuudeksi tarkoitettuun toimeentulotukeen. Se on kaikkein byrokraattisin etuus ja siihen liittyy suurimmat kannustinloukut. Tutkimus osoittaa, että perheiden siirtyminen toimeentulotuelle myös lisää terveydenhuollon ja lastensuojelun kustannuksia.

Monet esitetyistä leikkauksista kohdistuvat erityisesti naisiin. Esimerkiksi lapsikorotuksia saavat enemmän naiset ja suojaosan poisto osuu erityisesti naisiin, koska osa-aikainen työ on yleistä naisvaltaisella kaupan alalla. Tarvitaan toimia sukupuolittuneiden työmarkkinoiden kehittämiseksi, jos pienituloisten osa-aikatyötä tekevien naisten ja heidän perheidensä työllisyyttä halutaan parantaa. Tilanne ei kohene heidän sosiaaliturvaansa leikkaamalla.

Kun työttömien taloudellinen tilanne heikkenee lisäten köyhyyttä ja esimerkiksi ylivelkaantumista ja häättöjä, siirtyvät he yhä kauemmas työmarkkinoille palaamisesta. Ulosottoon joutuminen on suurimpia kannustinloukkujen aiheuttajia. Sosiaalisten ongelmien lisääntyessä myös niiden hoitamisesta yhteiskunnalle aiheutuvat kulut kasvavat. Köyhyys ja jatkuva huoli toimeentulosta

aiheuttavat stressiä ja kapeuttavat ihmisen ajattelua. Niukkuudessa elävä ihminen keskittyy vain selviytymään hetkestä toiseen, eikä pysty havaitsemaan kaikkia mahdollisuuksiaan ja vaihtoehtojaan. Heikossa asemassa oleva työtön ei ole se, joka todennäköisimmin työllistyy.

Ihmisten työllistymiseen vaikuttaa taloudellisten kannusteiden lisäksi moni muu asia. OECD:n tutkimuksen mukaan Suomessa muihin OECD-maihin verrattuna terveysongelmat ovat merkittävä este työttömien työllistymiselle. Meillä terveyspalveluihin pääsyssä on ongelmia, ja palveluista perittävät asiakasmaksut ovat eurooppalaisittain korkeita. Terveysongelmista kärsivän ihmisen kohdalla etuuksien pienentäminen ei lisää henkilön työllistymismahdollisuuksia, mutta saattaa entisestään vaikeuttaa mahdollisuuksia mennä lääkäriin tai ostaa tarvitsemansa lääkkeet. Sairauksien paheneminen siirtää työmarkkinoille pääsyn entistä kauemmas.

SOSTE näkee, että työllisyyttä vahvistetaan tukemalla sitä, että ihmiset pysyvät terveinä ja työkykyisinä. Osaltaan tämä varmistetaan takaamalla kaikille sellainen toimeentulo, että he eivät joudu elämään köyhyydessä.

Lausuttavaa muista vaikutuksista (ml. vaikutukset viranomaisiin ja yrityksiin)? TE-hallinnon henkilöstöä edustavaa tahoa pyydetään arvioimaan vaikutuksia TE-hallinnon henkilöstöön ja sen tehtäviin, erityisesti TTL 14 luku 1 c §:n osalta.

-

Lausuttavaa siitä miten muutosten vaikutuksia voitaisiin seurata ja arvioida jälkikäteen?

Lakimuutosten vaikutusten seuranta ja arviointi on erittäin tärkeää. Arviointien kokoamisen tulee olla STM:n vastuulla. Arvioinnissa tulee hyödyntää jo löytyvää tilasto- ja tutkimustietoa sekä tilata erikseen tarvittavat arvioinnit. On tärkeää kehittää tietopohjaa niin, että päätösten pohjaksi löytyy kattavasti mahdollisimman reaaliaikaista tietoa.

Lausuttavaa voimaantulosta ja siirtymäsäännöksestä?

Työttömyysturvaan sekä muihin sosiaaliturvaetuuksiin kohdistuvien leikkausten yhteisvaikutukset olisi pitänyt arvioida ennen kuin nyt esitetyistä leikkauksista ja niiden voimaantulosta päätetään. Vasta perusteellisten vaikutusarvioiden, esimerkiksi lapsivaikutusten arvioinnin, jälkeen tulisi tehdä päätöksiä muutoksista. Nyt riskinä on, että kun muutoksia tulee voimaan asteittain, kunkin yksittäisen leikkauksen kohdalla arvioidut vaikutukset voivat näyttää kohtuullisilta ja perustuslainmukaisilta. Asteittain kumuloituvat vaikutukset ovat kuitenkin pienituloisille suuria.

Muuta lausuttavaa esityksestä?

Esityksen lausuntoaika on vajaat kaksi viikkoa, mikä on selkeästi vähemmän kuin ohjeistuksen mukainen kuusi viikkoa. Lyhyt lausuntoaika ja kiireinen valmistelu vaikuttavat heikentävästi lainvalmistelun laatuun ja eri tahojen mahdollisuuteen lausua esityksestä. Tämä on huolestuttavaa, kun ollaan tekemässä muutoksia, joilla on merkittäviä vaikutuksia taloudellisesti haavoittuvassa asemassa oleviin ihmisiin.

Järjestöjen asiantuntemus tulisi tunnistaa ja osallistaa jo lain valmisteluun eri kohderyhmiä edustavia järjestöjä. Pelkkä kuuleminen lain lausuntovaiheessa ei ole laadukasta lainvalmistelua.

Hallitus suunnittelee, että työttömyysturvan leikkauksia jatkettaisiin niin, että palkkatukityö ei jatkossa kerryttäisi työssäoloehto. Tästä leikkauksesta on luovuttava. Heinäkuun alusta voimaan astuneen JTYPL:n 7 luvun 7§ mahdollistaa palkkatuetun työn jatkamisen alentuneesti työkykyisen osalta jopa useamman vuoden ajan. Työssäoloehdon kertymisen poistaminen voi luoda tilanteen, jossa henkilö, jonka mahdollisuudet sopivan työn saamiseen ovat olennaisesti vähentyneet vamman tai sairauden vuoksi, ei missään vaiheessa saisi oikeutta ansiosidonnaiseen työttömyysturvaan. Tämä olisi syrjivää lainsäädäntöä. Työssäoloehdon kertymisen poistaminen palkkatuetusta työstä loisi kuvan, että palkkatuettu työ ei olisi oikeaa työtä. Pahimmillaan työssäoloehdon poistaminen palkkatuetusta työstä voisikin johtaa siihen, että siihen ei enää hakeuduta. Tämä olisi sekä työmarkkinoille pyrkivän työttömän että suomalaisen yhteiskunnan edun vastaista.

Hallitusohjelmassa linjattujen sosiaaliturvaan kohdistuvien erilaisten leikkausten yhteisvaikutuksia tulisi arvioida. Leikkaukset kohdistuvat samoihin pienituloisiin ihmisiin ja niiden yhteisvaikutukset tulevat olemaan merkittäviä. Leikkausten yhteisvaikutus pienituloisten ihmisten toimeentuloon voi olla useita satoja euroja kuukaudessa ja aiheuttaa huolestuttavia seurauksia: vuokrien maksaminen vaarantuu, ruokamenoista selviytyminen vaikeutuu ja ihmisillä ei ole varaa tarvitsemaansa terveydenhuoltoon ja lääkkeisiin. Esimerkiksi vuokralla asuvaan, osa-aikatyötä tekevään yksinhuoltajaan osuvat työttömyysturvan leikkausten lisäksi indeksijäädädytykset sekä asumistuen ja toimeentulotuen leikkaukset.

Esityksessä luvataan, että STM valmistelee eri muutosten yhteisvaikutuksista erillismuistion, joka toimitetaan eduskunnalle hallituksen esitysten yhteydessä. Tämä arvio on erittäin tärkeä ja ilman sitä on tämän esityksen vaikutuksia mahdotonta täysin arvioida. Vaikutusarvioita ei kuitenkaan tämän esityksen lausuntokierroksen aikana ole käytettävissä. Sosiaaliturvan leikkausten yhteisvaikutuksista pitäisikin järjestää erillinen kuuleminen.

Järvinen Anna
SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry